

УДК 165

ФІЛОСОФСЬКА ГЕРМЕНЕВТИКА: ШЛЯХ ВІД МЕТОДУ ДО “УНІВЕРСАЛЬНОГО АСПЕКТУ ФІЛОСОФІЇ”

Ірина Пухта

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
philosophy.dep.philosophy@lnu.edu.ua*

Розглянуто трансформацію, якої зазнала філософська герменевтика в процесі перетворення її з методології гуманітарних наук в “універсальний аспект філософії”. З’ясовано, що герменевтичне коло в процесі цієї трансформації переступає межі методології і перетворюється на онтологічний принцип, який лежить в основі розуміння буття. Досліджено, як герменевтичний характер буття впливає на пізнання в гуманітарних та природничих науках.

Ключові слова: герменевтичне коло, буття, тут-буття, екзистенціал, розуміння, онтологія.

Серед розмаїття філософських напрямів, актуальних у наш час, філософська герменевтика, незважаючи на те, що має дуже тривалу історію свого розвитку, продовжує залишатись вельми затребуваною та інспіруючою для багатьох інших сучасних течій. Ті проблеми, які вважають “візитною карткою герменевтики”, є дотичними також до інших напрямів філософської думки, у зв’язку з чим у другій половині ХХ століття виникли такі “гібридні” філософські концепції, які поєднують у собі герменевтику з іншими підходами, як, наприклад, критична герменевтика Юргена Габермаса, трансцендентальна герменевтика Карла-Отто Апеля, герменевтична феноменологія Поля Рікера, прагматична герменевтика Річарда Рорті, теологічна герменевтика Рудольфа Бульмана та герменевтика міфу Мірча Еліаде. Близькими до герменевтики є також рецептивна естетика Романа Інгардена, Ганса Яусса, Вольфганга Ізера, а такі течії, як структуралізм та постструктуралізм розглядають як варіанти пояснювальної герменевтики. Останнім часом, зокрема в Україні, активно розвивається напрям “герменевтика фізики і космофізики”. Все це підтверджує як тезу А. Дімера про “герменевтичний бум у філософії”, так і твердження Г.-Г. Гадамера про те, що герменевтика становить “універсальний аспект філософії”.

Мета статті – проаналізувати, що послугувало підставою для такого твердження, а також, які зміни сприяли перетворенню герменевтики з методу на онтологію та дали їй змогу посісти вагоме місце серед низки філософських концепцій сучасності.

Як ми вже зазначили, герменевтика пройшла тривалий шлях розвитку від античності, де вона функціонувала в ролі практики та теорії тлумачення текстів різноманітного характеру, до сучасності, коли вона оформилась у філософську течію. З одного боку, це свідчить про надзвичайну актуальність герменевтичного підходу для вирішення філософських

питань, з іншого, – породжує ситуацію, яку український дослідник С. Кошарний описав так: “Тим то й не диво, що герменевтична проблема, як уже відзначалося, досі немає ані беззаперечного теоретичного формулювання, ані загальновизнаного філософського обґрунтування, ані загальноприйнятих принципів розв’язання. Навіть сам характер її постановки у теоретико-пізнавальній, методологічній, онтологічній чи комунікативній площинах розгляду є предметом дискусій, під час яких представники різних філософських шкіл і течій прагнуть обґрунтувати своє монопольне право на єдино адекватні її експозицію та розв’язок” [4, с.159]. І все ж серед цього розмаїття дискусій довкола герменевтики можна виділити найбільш репрезентативні та головні постаті, які сформували обличчя герменевтичної філософії, це – Мартин Гайдегер та Ганс-Георг Гадамер; відповідно розгляд онтологічних засад їхніх філософських концепцій буде предметом дослідження нашої статті. Серед українських дослідників аналізом становлення філософської герменевтики як напрямку займаються такі науковці, як А. Богачов, С. Квіт, С. Кошарний, Є. Бистрицький, Р. Кобець, а серед зарубіжних – П. Рікер, В. фон Герман, Ж. Гронден, Г. Шпігельберг, А. Черняков, І. Нишев.

Термін “герменевтика” (*hermeneuein*), який у перекладі з давньогрецької означає “тлумачення”, “пояснення”, “вістка”, виник у межах античної культури, і його поява була пов’язана з необхідністю тлумачення текстів Гомера, які мали сакральне значення для цієї культури. Поступово вона оформлюється у своєрідну практику, а згодом й “мистецтво тлумачення”: у римській культурі її застосовують до текстів юридичного характеру, в епоху середньовіччя – для тлумачення та коментування Святого Письма. Початки рефлексії над правилами тлумачення належать до епохи Нового часу, коли були сформульовані головні методичні вказівки та правила, які необхідно було застосовувати під час тлумачення для досягнення правильного розуміння. Це стає підставою для виокремлення герменевтики в окрему спеціальну галузь дослідження. Першу спробу перетворення герменевтики з “мистецтва розуміння” на окрему методичну науку здійснив представник німецької “романтичної школи” Фрідріх Шляермахер. Його “універсальна герменевтика” повинна була узагальнити всі міркування стосовно феномену розуміння, його закономірностей та принципів, на відміну від спеціалізованих практик тлумачення, які відрізнялися залежно від тексту: філологічного, юридичного чи релігійного характеру. Предметною сферою “універсальної герменевтики” виступало духовне спілкування людей, яке реалізується за допомогою мови. Ф. Шляермахер першим сформулював головні засади філософської герменевтики, а також принцип герменевтичного кола як методологічну основу інтерпретації: ціле необхідно розуміти виходячи з частин, а розуміння частин передбачає уявлення про зміст цілого (цілим виступає дух епохи, а частиною – твір або автор).

Для герменевтики Ф. Шляермахера характерним було ігнорування історичного характеру розуміння, але саме це давало змогу ставити питання про пошук правильного методу, який би дав можливість реконструювати деякий незмінний субстанційний зміст тексту, віра в існування якого була притаманна цьому ранньому варіанту герменевтики. Такий підхід був успадкований не тільки В. Дільтаєм, але й більш пізніми теоретиками герменевтики – Е.Бетті та Е. Хіршем.

Наступний етап розвитку герменевтики пов’язаний з утвердженням її в ролі методології гуманітарних наук, останні саме з’явилися наприкінці XIX на інтелектуальному горизонті Європи та потребували належного методологічного самоусвідомлення. Розпочали цю

рефлексію представники німецької школи “філософії життя” Вільгельм Дільтай та Георг Зімель. В. Дільтай виокремлює гуманітарне знання в окрему галузь дослідження і стверджує, що його предметом є “життя”, яке він трактує двояко: як внутрішнє сприйняття душі та як спосіб буття людини в культурно-історичній реальності. Особливістю життя є те, що воно пізнається безпосередньо “із самого себе” як деяка смислова єдність, що дається разом із дійсністю внутрішнього досвіду. У цьому є деяка перевага гуманітарних наук: вони спираються не на чуттєві дані, чи понятійні схеми дійсності, а на живий і конкретний людський досвід.

Головним способом сприйняття цього досвіду В. Дільтай вважає розуміння, яке ґрунтується на інтуїтивному проникненні в нерозчленовану цілісність життя. Різниця між поясненням та розумінням полягає в тому, що перше спирається переважно на інтелектуальні процеси, натомість розуміння передбачає “переживання”, що дорівнює “проживанню” життєвих подій. Однак поступово В. Дільтай переходить від психологічного до герменевтичного обґрунтування методології гуманітарних наук, оскільки усвідомлює, що недостатньо вбачати у розумінні тільки відтворене переживання суб’єктивних взаємозв’язків, бо результати їхніх узагальнень матимуть надто суб’єктивний характер. Тому розуміння потрібно доповнити витлумаченням – процесом, за допомогою якого із зовнішньо чуттєвих даних ми зможемо розпізнавати деякий внутрішній зміст. Щоб витлумачення мало біль-менш об’єктивний характер, необхідною передумовою є письмова фіксованість фактів, в яких “застиг дух епохи”, бо саме це дає змогу багаторазово звертатись до них, усуваючи суб’єктивні моменти інтерпретації. Таке тлумачення, на думку В. Дільтая, дає можливість герменевтиці виконувати функцію методології гуманітарних наук і в такий спосіб забезпечувати їм надійність дослідження. Необхідно зазначити, що орієнтація на ідеал об’єктивності, який притаманний природничим наукам з їхньою точною методичністю та чітко визначеними критеріями істинності, загалом є характерна для творчості В. Дільтая. Очевидно, саме таке розуміння завадило йому приділити достатньо уваги обґрунтуванню специфіки гуманітарних наук, яка проявляється не тільки у предметі та методі, але також в їхній ролі та значущості для людини. Належне осмислення цих питань було здійснено у межах філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера, який відзначав, що суттєвим у гуманітарних науках є не об’єктивність, а причетність до предмета і традиції, які сприяють здійсненню історії.

Своєрідним поштовхом, який значною мірою посприяв перетворенню герменевтики з теорії тлумачення на певний спосіб філософування, стала феноменологічна концепція свідомості Едмунда Гусерля. Головною характеристикою свідомості у феноменології вважають інтенційність – спрямованість на предмет, яка встановлює тісний зв’язок між інтенцією спостерігача (суб’єктом) та спостережуваним феноменом (об’єктом), що перетворює процес пізнання на процес спостереження та опису феноменів свідомості. Якщо у традиційній герменевтиці необхідною умовою розуміння вважали подолання дистанції між суб’єктом та об’єктом дослідження, то з визнанням їхнього взаємозв’язку потреба у “перенесенні” дослідника у сферу досліджуваного предмета відпала разом з усіма процедурами, що пояснюють таку можливість. Розуміння замикається у свідомості суб’єкта, більше того, воно перестає розглядатися як психологічний процес, пов’язаний із переживанням, а виступає як когнітивний акт, який можна тематизувати за допомогою феноменологічних процедур і понять.

Подальший розвиток феноменологічної проблематики відкрив ще одну перспективу для тлумачення розуміння, а саме: як способу людського буття. Ці міркування призвели до об'єднання герменевтики та онтології у межах герменевтичної онтології Мартина Гайдегера, яка не тільки задала новий імпульс для розвитку герменевтики, але й дала змогу зовсім по-новому підходити до вирішення питання про буття. Саме завдяки концепції М. Гайдегера розпочався новий етап в історії герменевтики: з мистецтва розуміння та методології гуманітарних наук вона перетворилася на своєрідну онтологію людського буття у світі.

Першочерговим предметом уваги німецького філософа, як відомо, було питання про буття, вирішуючи яке він послуговувався як засобами феноменології, так і герменевтики, тому за його концепцією у філософії закріпилася низка різноманітних назв, які по-різному висвітлюють той чи той бік його філософії: герменевтична феноменологія, герменевтика фактичності, герменевтична онтологія. Європейська філософія переважно ототожнювала буття і суще, тому відновлення питання про смисл самого буття передбачало перенесення розгляду цієї проблематики з онтичної сфери, зосередженої на вивченні й дослідженні сущого, в онтологічну. Єдиним можливим способом для цього є феноменологічний підхід, який питання, пов'язані зі смислом та значенням, розглядає крізь призму інтенційності суб'єкта. Тому в проєкті фундаментальної онтології, який М. Гайдегер розробляє у праці "Буття і час" (1927), пошук відповіді на питання про смисл буття (Sein) поставлений у залежність від розробки та аналізу особливої структури – тут-буття (Dasein), якою філософ позначає людську "присутність" у світі. Однак головною характеристикою Dasein є те, що воно є передусім буття, а не мислення, що суттєво відрізняє його від класичної концепції суб'єкта, вираженої декартівською формулою "мислю, отже існую".

Особливість герменевтичного варіанту феноменології М. Гайдегера полягає у тому, що в ній, на відміну від трансцендентальної феноменології Е. Гусерля, дескрипцію (опис) феноменів свідомості замінено їхнім тлумаченням: "Феноменологія Dasein є герменевтика у первісному значенні слова, що означає мистецтво тлумачення" [5, с. 37]. Способом ж їхнього тлумачення є аналітика головних структур буття (М. Гайдегер їх називає "екзистенціалами" і зараховує до них екзистенціали "буття-в", "розташованість", "розуміння", "хтось" (dasMan), "мовлення", "турбота", "смерть", "совість", "вина", "рішучість", "істину", "час"). Екзистенціали – це способи буття Dasein, крізь призму яких ми можемо тлумачити буття (Sein), оскільки між ними існує нерозривний зв'язок, що своєю структурою нагадує герменевтичне коло. Тут-буття, на думку М. Гайдегера, є тим єдиним сущим, через яке може розкриватися смисл буття взагалі: "Суще є незалежно від досвіду, знання і сприйняття, якими воно розмикається, відкривається і визначається. Але буття "є" тільки в розумінні сущого, до буття якого належить дещо таке як буттєва зрозумілість" [5, с. 183].

Розуміння буття є одним із найважливіших екзистенціалів, він вказує на те, що буття людини у світі має розуміючий характер: ми передовсім розуміємо щось, а потім пізнаємо його відповідно до "накинутих у розумінні можливостей". Тому пізнання необхідно розуміти як своєрідне тлумачення, яке може мати теоретичне вираження, на відміну від розуміння, яке є передовсім екзистенційним актом і має життєво-практичний зміст. Пізнання є можливим тільки на ґрунті первинного розмикання буття, що здійснюється завдяки розумінню. Не дивно, що всі питання традиційної герменевтики М. Гайдегер розглядає як тільки похідні

від власної онтологічної “герменевтики”, яка займається тлумаченням буття і з’ясуванням умов, за яких стає можливим пізнання взагалі.

Оскільки розуміння влаштоване за принципом герменевтичного кола, це, здавалось би, може спотворити результати досліджень, надавши їм суб’єктивного забарвлення. Однак, на думку М. Гайдегера, вихід за межі кола дорівнював би виходу за межі пізнання, оскільки, відкинувши “відкритість самого буття”, дослідник змушений був би рухатись винятково в межах власних припущень, видаючи передбачення смислу явищ за суть самих явищ. Загалом будь-якому тлумаченню притаманний характер “насилля”, особливо якщо це стосується маловідомих фактів, однак усвідомлення кола у розумінні сприяє перевірці пануючих передсудів і поверненню до самих речей і їхнього смислу. Не дивно, що загроза хибного розуміння є більшою в природничих науках, які схильні вважати, що їхнє пізнання є об’єктивним, бо воно не залежить від суб’єктивної думки дослідника. Це також допомогло усвідомити, що вагомість гуманітарних наук полягає не в об’єктивності, а в їхній екзистенційній значущості для людини – здатності відкривати нові горизонти і смисли буття.

У пізній період творчості М. Гайдегер зосереджує свою увагу на аналізі мови і герменевтика змінює своє значення: тепер вона виступає засобом тлумачення вістки про буття, яку приносить мова. У чому ж полягає тлумачення вістки? Відповідь на це питання міститься в особливостях природної мови: на відміну від логічного поняття, яке є похідним метафізичним утворенням, слово природної мови здатне і відкривати, і приховувати те, що ним повідомляється. У цьому головна герменевтична характеристика слова: не випадково дієслово *ἐρμηνεύειν* мало в ролі свого головного значення тлумачення оракула, слово якого багатозначне – воно і прояснює, і затемнює зміст повідомлення. М. Гайдегер критикує пануючі мовознавчі уявлення, які зводять мову до знакової системи, натомість наголошує на її онтологічному статусі: “Мова – це обшир, тобто дім буття. Суть мови не вичерпується ані у значенні, ані не є вона чимось знаковим чи таким, що можна виміряти числами. Оскільки мова – це дім буття, то дістаємося суцього в той спосіб, що постійно проходимо через цей дім” [3, с.192]. Тепер мова, а не *Dasein*, виконує функцію розкривання буття, і найкраще вона проявляється у творчості поетів, які найглибше проникають у тонку павутину відношень між річчю та словом, яку воно називає.

Філософія М. Гайдегера значно вплинула на подальший розвиток герменевтики, а також літературну та мистецьку критику, переважно через двох його послідовників: Ганса-Георга Гадамера та Жака Дериду. “Герменевтичний” поворот у філософії ХХ століття значною мірою був спричинений появою у 1960 році праці Г.-Г. Гадамера “Істина і метод. Основи філософської герменевтики”. Вона започаткувала широкі дискусії стосовно ролі традиції та мови в процесі культурного освоєння людиною дійсності, особливостей співвідношення істини та методу в гуманітарних та природничих науках, а також місця герменевтики серед інших видів філософського знання.

Г.-Г. Гадамер значно розширює сферу застосування герменевтики, на його думку, все, що відповідає загальному ставленню людини до світу, є охопленим герменевтикою. Це перетворює її на універсальну філософію, яка має стосунок до всього людського досвіду. Найбільш дотичними до неї є гуманітарні науки, тому він намагається проаналізувати, як у них протікають процеси розуміння, щоб здійснити подальшу екстраполяцію на людський досвід.

Відомо, що у природничих науках панівним є поняття методу, який забезпечує їм об’єктивність результатів дослідження. Натомість, стверджує Г.-Г. Гадамер, суттєвою

характеристикою гуманітарних наук є не об'єктивність, а причетність до досліджуваного предмета, яка визначається попереднім ставленням до нього. Тому він пропонує замінити поняття “пізнання” більш відповідним для цієї сфери поняттям “досвід світу”. На відміну від простого теоретичного освоєння, досвід містить у собі також процес розуміння та переживання смислу, який протікає у трьох головних формах: “естетичній”, “історичній” та “мовній”. Усі ці види досвіду, до яких належать мистецтво, історія, філософія та поезія, є різновидами герменевтичного досвіду, в яких істина відкривається шляхом інтерпретації та розуміння, а не слідуванням методичним вимогам. Із цим пов'язана також назва праці Г.-І. Гадамера “Істина і метод”, в якій сполучник “і” тільки на перший погляд виконує функцію сполучення, насправді ж, головним наміром автора було якраз протиставити два головні поняття сучасної епістемології: метод та істину, – і показати, що остання не завжди досягається застосуванням процедури методу. У вступі до “Істини і методу” він заявляє, що “... герменевтика, яка буде тут розроблена, не є такою собі методологією наук про дух, а являє собою спробу домовитися врешті про те, чим же є насправді ці науки поза їхнім методологічним самоусвідомленням, а також про те, що пов'язує їх із цілісністю нашого досвіду світу” [1, с. 9].

Демонструючи структуру герменевтичного досвіду, Г.-І. Гадамер звертається передовсім до аналізу естетичного досвіду. Філософ вважає, що спілкування з твором мистецтва демонструє дію справжнього досвіду через те, що він не залишає без змін того, хто вступає з ним у смислову взаємодію. Входячи у світ твору, ми не залишаємося на позиції відстороненого глядача, а включаємося у своєрідну “гру” розуміння, яка по-різному висвітлює смисл твору. Г.-І. Гадамер вказує на особливий онтологічний статус феномену “гри”, при якому суб'єктом гри є сама гра: у випадку з твором мистецтва ним виступає сам твір, а не той, хто його сприймає. Подібно до того, як жодне з виконань гри не може бути остаточним та завершеним, так і будь-яка інтерпретація немає підстав претендувати на завершене пізнання твору мистецтва, адже інтерпретатор вступає у гру розуміння зі своїм власним передрозумінням, продиктованим історичною епохою, в яку він живе. Те, що твір мистецтва означає для нас сьогодні, буде відрізнятися від того, що він означатиме сто років після того (якщо взагалі щось означатиме). Навіть авторський погляд на твір не є визначальним: він теж є тільки однією з його інтерпретацій. Отже, смисл твору – не є ізольований та самодостатній, він включений у потік інтерпретацій, які становлять етапи його буття у традиції.

На цих же засадах побудована критика Г.-І. Гадамером “історичної свідомості”, яка не визнає впливу на неї історичного минулого, але при пізнанні історії прагне зайняти позаісторичний погляд. Тому Г.-І. Гадамер замість поняття “історична свідомість” використовує “дієво-історична свідомість”, щоб акцентувати невідчужуваний від свідомості зміст. Дієво-історична свідомість характеризується передовсім усвідомленням герменевтичної ситуації, якій ми не протиставлені й не можемо мати про неї предметного знання. Г.-І. Гадамер опонує представниками епохи Просвітництва, які закріпили за поняттям “передсуд” винятково негативну конотацію “необгрунтованого судження”. Він зазначає, що в юридичній герменевтиці передсуд має значення також “судження” (Urteil), винесеного до остаточної перевірки всіх фактично визначальних моментів. Тобто в ньому закладена можливість як позитивної, так і негативної можливості оцінок. Оскільки людський розум надто слабкий, щоб зовсім обійтися без перед-судів, бажано, на думку Г.-І. Гадамера, бути

вихованим у душі саме істинних передсудів. Тільки як відрізнити одні від одних? Тут на допомогу приходить поняття “часова дистанція” – завдяки їй ми можемо відсіяти те, що не пройшло випробування часом, і залишити те, що виправдало себе як істинне знання. Спроба позбутися передсудів шляхом штучного переривання зв’язків із традицією призведе до того, що місце законних передсудів, пов’язаних із нашою історичністю, займуть передсуди не законні, які детерминуватимуть зміст свідомості, але вже несвідомо. З цього випливає важливий для філософської герменевтики висновок, що належність до певної традиції тлумачення є обов’язковою умовою розуміння або ж реалізації герменевтичного досвіду.

Розуміння, за Г.-Г. Гадамером, можна також описати як процес “злиття горизонтів”. На відміну від представників історичної школи, які вірили, що існують окремі горизонти – твору і його дослідників, а саме: розуміння трактували як “перенесення” одного горизонту в інший, філософ вважає, що не існує окремих “замкнених” у собі горизонтів, а тільки один рухомий горизонт, який щоразу “пересувається” разом із його учасниками: “Коли наша історична свідомість переноситься до історичних горизонтів, то йдеться зовсім не про відхід у якісь чужі світи, нічим не пов’язані з нашим власним світом: ні, всі вони, разом узяті, складають один великий, внутрішньо рухомий горизонт, що виходячи за рамки сучасності, охоплює історичні глибини нашої самосвідомості. Отже, насправді існує лише один обрій, який обіймає собою все те, що містить у собі історична свідомість” [2, с. 283].

Зважаючи на те, що розуміння розгортається у середовищі мови, Г.-Г. Гадамер розглядає її як горизонт герменевтичної онтології. Він буде своєрідною онтологією мови, спираючись на тезу: “Буття, яке може бути зрозумілим, є мовою” [1, с. 438]. Розуміння – це значною мірою процес формування спільних понять і вироблення спільної мови. Прийти до них можна тільки у процесі мовного спілкування або діалогу, тому найбільш відповідним методом герменевтичного дослідження Г.-Г. Гадамер вважає діалектику. Однак не гегелівський спекулятивний тип діалектики, який має форму монологу мислення, а антична діалектика запитання і відповіді. Для неї характерно те, що жоден з учасників діалогу не виголошує готових істин, але всі беруть участь в їхньому спільному пошуку. Як результат, істина не належить якійсь одній із сторін, але виявляється спільним здобутком учасників діалогу. Загалом, це є відмітною рисою філософської герменевтики – наголошувати не тільки на історичному, але й на діалогічному характері істини, а також відзначати роль мови у процесі досягнення порозуміння між людьми. Саме мовне ставлення до світу дає Г.-Г. Гадамеру підстави стверджувати, що “...герменевтика становить *універсальний аспект філософії*, а не просто методологічний базис для так званих “наук про дух” [1, с. 439].

Дискусії щодо ролі герменевтики у процесі освоєння людиною дійсності знайшли своє продовження у працях П. Рікера, К.-О. Апеля, Ю. Габермаса, Р. Рорті. Для них герменевтика стала особливим типом філософії, який пропонує альтернативний підхід до розуміння більшості традиційних епістемологічних та онтологічних проблем. Деякі з них запропонували значно змінене та розширене трактування герменевтики та її ролі у культурі. Зокрема, Річард Рорті визначає герменевтику як розмову – вільну дискусію, в ході якої не втрачається надія на досягнення згоди. До цієї згоди люди можуть прийти не тому, що у них є спільні критерії для вирішення питань, а тому, що їх об’єднує прагнення уникнути страждань. Хоча не може бути єдиноправильного рішення проблеми, все ж є надія на те, що в процесі вільного обговорення люди придуть до розуміння один одного. Тому завданням герменевтичної філософії є встановлення взаєморозуміння між культурами та

історичними епохами, які описують себе в різних термінах. Ю. Габермас також відзначає значний комунікативний потенціал герменевтики, для нього вона слугує знаряддям критики “хибної свідомості” і спотворених форм комунікації. Та при цьому він вважає необхідним обмежити претензії герменевтики на універсальність, наголошуючи на необхідності доповнити її критичною рефлексією над соціальними умовами дискурсу.

П. Рікер продовжує розвивати варіант герменевтичної феноменології, започаткований М. Гайдегером. Він намагається здійснити зворотний рух від онтології розуміння до похідних епістемологічних питань, які лишилися осторонь у філософії М. Гайдегера, і доповнює герменевтику психоаналітичною теорією, семантичним дослідженням мови та екзистенційним аналізом. Натомість Е. Бетгі рагує за збереження герменевтики як методу гуманітарних наук і продовжує розробляти процедури розуміння та правила інтерпретації текстів.

Однак в останні десятиліття герменевтику як метод почали застосовувати не тільки в гуманітарних науках, але також і природничих, зокрема таких, як фізика та космофізика. Необхідність звернення фізики до герменевтики виникла у зв’язку з появою її нових розділів – квантової механіки та космофізики (тієї її частини, яка займається вивченням давно не існуючого надраннього Всесвіту) – та потребою переходу від мови класичної фізики до неklasичної. Квантова фізика, проникаючи щоразу глибше в мікросвіт, зіткнулася з такими феноменами, які неможливо було пояснити мовою класичної механіки, тому вона була змушена створювати певні смислообрази і вдаватись до винаходу понять-кентаврів, які б поєднували для людини світ зрозумілий і відомий зі світом квантових феноменів, які менш відомі та зрозумілі. Герменевтика фізики виходить із положення, що природа існує тільки як осмислене ціле, в якому кожен фрагмент має сенс лише в контексті цілого і не має сенсу поза ним. Природа як всезагальне, нескінченне відтворюється у кожній точці пізнання, кожному окремому образі, інакше вона як всезагальне і цілісне не відтворюється та не пізнається взагалі. Герменевтичне коло відображається також в антропному принципі Всесвіту, який є обов’язковим смисловим елементом суджень про реальність і визнає присутність образу людини-спостерігача, яка може бути названа антропно-герменевтичним суб’єктом. Все це значною мірою зближує методологію гуманітарних та природничих наук, хоча передумовою такого зближення є власне герменевтичний характер людського буття, яке перебуває у винятковому відношенні до буття взагалі.

Як висновок, необхідно зазначити, що герменевтика завдяки тому, що в її межах була розвинута своєрідна онтологія, яка враховує принцип герменевтичного кола, переросла межі “мистецтва тлумачення” чи методу гуманітарних наук та стала повноцінною філософією, без звернення до якої не обходиться жодна сучасна інтелектуальна дискусія. Те, що на початку видавалось перешкодою для об’єктивного пізнання, згодом було усвідомлене як принцип самого буття, що дало змогу переглянути багато засадничих понять філософії, таких як буття, істина, суб’єкт-об’єкт відношення, метод. Усвідомлення герменевтичного характеру людського буття у світі зняло жорсткий диктат як класичних визначень проблем пізнання, так і проблеми людського буття, започаткувавши своєрідний герменевтичний поворот, повномірне розгортання когнітивного потенціалу якого філософії ще належить здійснити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гадамер Г.- Г. Истина і метод. Герменевтика I :Основи філософської герменевтики / Гадамер Г.- Г. ; [пер. з нім. О. Мокровольський]. – К. : Юніверс, 2000. – Т. 1. – 464 с. – (Серія “Філософська думка”).
2. Гадамер Г.- Г. Истина і метод. Герменевтика II : Доповнення. Показчики / Гадамер Г.- Г. ; [пер. з нім. М. Кушнір]. – К. : Юніверс, 2000. – Т. II. – 478 с. – (Серія “Філософська думка”).
3. Гайдеггер М. Навіщо поети? / Гайдеггер М. ; [пер. з нім. Ю. Прохасько] // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. : [упорядкув., прим. М. Зубрицька]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 198–207. – (Слово. Знак. Дискурс).
4. Кошарний С. Поль Рікер та герменевтична метаморфоза феноменології / С. Кошарний // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 7–8. – С. 156–179.
5. Хайдеггер М. Бытие и время / Хайдеггер М. ; [пер. с нем. В. В. Бибихин]. – М. : AdMarginem, 1997. – 452 с.

PHILOSOPHICAL HERMENEUTICS: THE WAY FROM THE METHOD TO THE “UNIVERSAL ASPECT OF PHILOSOPHY”**Iryna Pukhta**

*IvanFrankoNationalUniversity of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
philosophy.dep.philosophy@lnu.edu.ua*

Transformation of philosophical hermeneutics from the methodology of the humanitarian sciences to the “universal aspect of philosophy” is considered. Indicated that hermeneutics has come a long way from antiquity, where it functioned as the practice and theory of interpretation of various texts, to the present, when it forms as the philosophical direction. The first attempt to convert hermeneutics of the “art of understanding” on a separate methodical science was done by German “romantic school” representative Friedrich Schleiermacher. The next step was the formation of hermeneutics as a methodology of humanitarian sciences by V. Dilthey. Phenomenological concept of consciousness by Edmund Husserl was the important step to the transformation of hermeneutics theory of interpretation in certain way of philosophizing.

Combining hermeneutics and ontology within the Martin Heidegger’s hermeneutic ontology created conditions for the development of hermeneutics on the ontology context and allowed rising a “question about Being” in a new way. Heidegger ascertained that understanding is arranged on the basis of the hermeneutic circle, which permits a new interpretation of the nature of knowledge, not only in the humanitarian sphere but also on natural sciences and proved that. The importance of the humanities doesn’t consist in their objectivity, but in their existential meaning for the human because they may open a new horizons and meanings of life – it was also a consequence by M. Heidegger thinking. In the late period of his work philosopher focused on the analysis of language therefore hermeneutics changed its meaning - it becomes a way of interpretation the message of Being.

The area of hermeneutics application was much expanded by H.- G. Gadamer. In his opinion, all human relationship to the world is a hermeneutic attitude. This is the reason it

becomes a universal philosophy, that is related to all human experience. Humanity is close to the hermeneutics, so Gadamer analyzed processes of understanding in humanities for extrapolation to the all human experience. The concept "Knowledge" philosopher substituted by concept "the Experience of the World". For the difference of the simple theoretical development "the Experience of the World" includes a process of understanding and experience of life sense, and it consists of three main forms: the "aesthetic", "historic" and "language". These kinds of experiences, that included an art, history, philosophy and poetry are all a kind of hermeneutic experience, in which Truth is find out by Interpreting and Understanding, but is not by following methodological requirements. Since understanding is possible only among the language, H.- G. Gadamer considers language as horizon of hermeneutic ontology. He constructs a special kind of language ontology and insists that formation of common concepts and development a common language is a necessary condition for understanding.

Discussions of the role of hermeneutics in the process of the human exploration of reality in the works of P. Ricoeur, K.-O. Apel, Habermas, R. Rorty were continued. Much of them interpreted hermeneutics as a special type of philosophy that offers an alternative approach to the understanding of most traditional epistemological and ontological problems.

Hermeneutics also found its application in the natural sciences, especially physics and cosmophysics. Hermeneutics of physics supposes that nature exists only as a meaningful Whole in which each piece has meaning only in the context of the Whole and does not make sense out of it. Required element of semantic judgments about reality is the presence of human-observer image, who may be called anthropic-hermeneutic subject. It supports approaching the methodology of humanities and natural sciences, and background for this process was increased understanding hermeneutical nature of human existence.

Hermeneutics has come a long way from the methodology humanities sciences to the "universal aspect of philosophy." Now the most directions of the modern philosophy based on hermeneutic character of human Existence. This allowed in a new way to solve the classic problem of knowledge and human being and open horizon for the consideration of arising philosophical problems.

Keywords: hermeneutic circle, Being, Being here, existential, understanding, ontology.

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2016

Прийнята до друку 12.09.2016